

ÁPRILISI-MÁJUSI NAPLÓ

- Vári Béla Détével beszélget -

*Vári Béla, mint azt többen tudják, az alteregóm.
Néha kibújik az árnyékból, s hol kérdez, hol helyettem
beszél, hol a nevemben. Olyasmiket is elmond,
amiről én, Dété talán hallgatnék.
Mostani kérdéseivel viszont vallomásra késztet.*

V

Régóta bizalmas, a barátnál is barátibb viszonyban vagyunk egymással. Mindketten a vége felé járunk valaminek, amit életnek nevezünk. Szeretnék neked néhány kérdést feltenni, s örülnék, ha válaszolnál rá.

(Dété megadóan bólogat)

V

Ha a mesebeli jó tündér azt mondaná: Tibor, az életed megismételhető, de az eredetivel azonos társadalmi és politikai körülmények között. Ám kérhetsz korrekciót, bármit.

D

Tudod mit? Azt válaszolnám a jó tündérnek, hogy köszönöm a jóságát, de én másodszor is így szeretnék élni; ilyen szülőkkal, ilyen feleséggel, ilyen családdal, ilyen egészséggel, alkotó kedvvel és ilyen barátokkal.

V

Mit gondolsz, jól sáfárgodtál-e a talentumaiddal?

D

Azzal, ami nekem adatott, azzal igen. Fel tudtam mérni a tehetségem korlátait, s tovább a lehetségesnél nem is igyekeztem jutni. Több eredmény nem is igen bukhatott ki belőlem. A bibliai gazda, Jézus példabeszédére gondolok, igencsak elismerően szólt volna.

V

Közel a nyolcvankilenchez, hogy érzed magad?

D

Most, amikor a kérdéseidet felteszed, Tiszaürtön tevékenykedem, a falusi házunkban, annak is a kertjében, ahol minden csodálatos. Itt mintha egy volnék a mindenséggel. Beszéltem az imént telefonon a feleségemmel; derűs volt a hangja. Mondta, hogy éppen indul Kovácsiba az unokához, foglalkozni a hetedik dédunokával, Juliskánkkal.

Képzeld, a minapában, amikor én is ott voltam, s a nyűgösködő, három hetes Juliskát ölembe vettem, hogy elaltassam, előjöttek a régi reflexek, hogy simogatni kell a hasikóját, és énekelni hozzá. De sokszor tettem ezt egykoron! S láss csodát! A pici pólyás csodálkozva rám nézett, még el is mosolyintotta magát, s szép csendesen elaludt.

V

S egyébként hogy érzed maga? Történetesen az egészségedre gondolok.

D

Nagyon nehéz erre válaszolni. Ebben a korban már sohse tudhatja az ember, váratlanul mikor jelez a szervezete, hogy valami romlik, vagy elromlott. Évtizedek óta szedek vérnyomásos gyógyszert, de ennek ellenére, váratlanul 200-at is képes mutatni a vérnyomásmérőm. Pár nappal ezelőtt is. Ilyenkor felhívom tanítvány-barátomat, Dr. Tóth Tibort, ő megnyugtat, s megmondja, mit csináljak, s rendszerint egy óra múltával helyre áll a bensőmben a rend. A szökellés egyébként nem a szívvel, valószínűsíthetően a frontok járásával van kapcsolatban. Most is, hogy elromlott a lift, gyalog jártam a négy emeletet. És Kürtön dolgozom a kertben. És kerékpározom. Most is lenyomtam tíz kilométert.

Ne felejtsem el, romlik a szemem. Egy évvel ezelőtt macula degenerációt állapítottak meg. Havonta kapok injekciót a szemembe. Az apróbb betűket nem, vagy alig látom.

V

Térjünk vissza a talentumokra. Tehetjük, mivel, ahogy kiveszem a szavaidból, a szürkeállomány nem látszik fakulni. Azt mondtad az imént: sikerült jól sáfárkodnod a kapott talentumokkal. Szólhatnál arról, hogy mifélek is ezek a talentumok?

D

Mifélék, mifélék! Az egyik, s talán a legfontosabb, hogy én tudtam szeretni. Mi több, öregeken is tudok szeretni. Azt mondják, némely öregek vénségükre meggonoszosodnak. Én ugyan fortyanó vagyok, de olyan, aki hamar lecsillapszik, s már el is felejt, mért üvöltött. Szerettem a másokban felismerni a jót. A tanítványaimban is.

V

Talán nem az érzelmi talentumról kellene beszélnünk, hanem arról, azokról, melyeket az agy irányít.

D

Rendben. Elmondom. Mielőtt véglegesen kikötöttem volna a derelyémet a nevelő-tanító munka mellett, lapátoltam másfelé is.

Óhajtottam volna lenni tudós irodalomtörténész, de az egyetemi állásból ki lettem billentve - ötvenes évek - politikai okokból. Később meg már nem akartam visszaevezni. Rájöttem, nem lettem volna több egy közepes valakitől, aki az egyetemen fungál.

Jó hangom volt, kacérkodtam a gondolattal, leszek operaénekes, vagy hivatásos énekkaros. El is mentem meghallgatásra az operába, meg a Vass Lajos irányította Honvéd együttesbe. Az egyik helyen hiányolták a felső C-t, a másikon a drámai hangzást. Egyiket sem éreztem kudarcnak. Az egész most jutott csak eszembe, hogy kérdezel, olyan régen volt.

Aztán tanári pályára lökött a sors, s kiderült, itt vagyok itthon. S amikor a népművelés területén mozogtam, akkor is tanár maradtam. Rájöttem, ez a hivatásom.

A drámapedagógia is ezért érdekelt, fantasztikus nevelési lehetőséget láttam meg benne. És az amatőr színjátszást is úgy tekintettem, mint alkalmat a nevelésre. Ezért voltam hű bábája, mikor én lehettem az országos metodikus, és gyakorta zsűritag. De a pedagógus munkálkodott bennem akkor is, amikor rendeztem, vagy dramaturgiai munkát végeztem, és akkor is, amikor magam álltam közönség elé.

Tudod te, az ember érzékeli, hogy van-e hatása annak, amit mond, s ahogyan mondja. (Az írás más, ott lassúbb és hézagosabb a visszajelzés. Valaki írhat jót és jól, el is lehet azt

hallgatni. Éppen azért, mivel jó.) De visszatérve az élő kommunikációra, már tanárként is érzékelhettem: figyelnek rám. Tudomásul kellett vennem, hogy rendelkezem valami olyasmivel, amit karizmának szoktak nevezni. Tudok hatást gyakorolni. Ez születési adottság.

V

Gondolom, számot vetettél magaddal, tehetséged mértékét illetően.

D

Valami már az eddigiekből is kiderülhetett. Ám fogalmazhatok konkrétabban is. Jó közepes adottságokkal áldott meg a teremtő. Az átlagnál is gyengébben teljesítettem volna, ha műszaki, egészségügyi vagy természettudományos pályán kellett volna tevékenykednem. Ám ott, ahol az életet szerencsém volt leélni, ott figyelemreméltót is sikerült produkálnom.

Szerettem, amit csinálok, mindig érdekelt a munkám. És jókora kreativitás szorult belém. A karizmám mellé. S a természetemre sem panaszkodhatom. Aminek a fontosságáról meg voltam győződve, arról leállítani nemigen lehetett. Igazolhatja a feleségem. Nem biztos, hogy derűvel.

Persze, amikor a hatalom lépett ellenemre, akkor a fontolva haladást részesítettem előnyben.

V

De mégis szoktad lógatni az orrod, hogy a munkálkodásodnak halványabb a nyoma, mint azt te elvártad, elvárhattad volna.

D

Ez igaz. S ez valószínűen összefügg azzal, amit az imént mondtam. A fontolva haladást ugyanis nevezhetem gyávaságnak is, vagy annak a magatartásnak, amit klasszikusunk, Arany János ekként írt le versében: *„Ha egy úri lócsiszárral találkoztam, s bevert sárral, nem pöröltem, félreálltam, letöröltem.”*

V

Mondanál erre konkrét példát? Ugyanis arról is ismert vagy, hogyha agyadra tolul a vér, akkor kiabálva mondd a vélt igazadat, legyen a partner bármiféle hatalmasság. Emlegetik, hogy ugortál neki Nagy István rektornak egy tantestületi értekezleten, mivel úgy érezted, megsért. És a televízió

nyilvánossága előtt, hogy oktattad ki a hatalmas Vámos László rendezőt, mivel felülbírálta a te véleményedet az egyik Ki mit tud zsűrizés során.

D

Ismeretes, én találtam ki és szorgalmaztam a Magyar Drámapedagógiai Társaság megalakítását a rendszerváltás hajnalán. Aztán 5 év múlva egy csoport, a társadalmi munkában végzett, választott elnöki tisztségből el akart távolítani, s amikor én erre rájöttem, lemondtam, noha harcolnom kellett volna. Féltettem az idegeimet. Pedig ha én maradok az elnök még egy darabig, valószínűleg másfelé halad a drámapedagógia szekere, nem "anglus" irányba. S később is óvatoskodtam. Még azt is szó nélkül tűrtem, hogy az általam alapított s az általam elnevezett Drámapedagógiai Magazin címlapjáról egy idő után levegyék a nevemet, hogy alapító szerkesztő vagyok.

V

Maradjunk még mindig a talentumaidnál. Azt mondtad, hogy otthonosság érzésed igazából akkor volt, amikor tanári szerephelyzetbe kerültél.

És a rendezés? Életedet sikeresebbnél sikeresebb rendezések szegélyezik. 1957 decemberétől tulajdonképpen mostanáig. Ha majd valamely monográfusnak eszébe jutna, hogy végigkíséri egy sikeres amatőr rendező életútját, a tiedet kellene választania. Páratlan élményben volna része. Több szempontból is. A rendezéseid alapján tanulmányozhatná gondolkodásod alakulását, ugyanis, a színjátékokat te magad szerkesztetted, dramatizáltad. Te voltál tehát az alkotójuk. S miféle alkotó az, aki nem szövi bele az általa létrehozott műbe önmagát!

D

Jómagam nem gondoltam rá, de teljesen igazad van. 1957 decemberében egy Szabó Lőrinc kompozícióval kezdtem Debrecenben, hályogkovács módjára és sikeresen. Az utolsót meg most, 2017-ben komponáltam huszadik századi istenkereső művekből, *Vonj sugaradba* címmel. Te jó ég, 60 év telt el, s a hatvan év alatt esztendő sem, amikor ne szerkesztettem, ne dramatizáltam, ne írtam és ne rendeztem volna évente nem is egy, de több színjátékot! Érdeemes volna számba venni, mennyi is ez!

Az első alkotásokban azt a stresszt rendezem ki magamból, amit az ötvenes években gyűjtöttem be, s az utolsóban; hogy lehetne megbékélten kiszállni ebből a földi világból. S mi minden volt még közte, Úristen!

V

Ám nemcsak a te, azaz a szerkesztő-rendező belső világát tanulmányozhatná a kutató, de azt a társadalmi világot is, ami szükségszerűen tükröződik a művekben. Tudott rólad, megírtad itt-ott, amikor már lehattél volna profi rendező is, azért nem kanyarítottál az utadon, mivel úgy gondoltad, csak azt tudod színpadra, pódiumra vinni, ami téged foglalkoztat, azaz azokat a konfliktusokat ábrázolni, kifejezni, melyek a korszakéi is. A 60 év emblematikusnak mondható alkotásai: A Dózsa-eposz Juhász Ferentől, Hasek Svejkje az én dramatizálásomban. Ezek még Debrecenben. Az Ady-műsorok, a csaknem abszurd Weöres előadásunk, a groteszk Örkény a Vári színpadon. Az Udvari gyász Szentkúthy Miklóstól, a Szószínházban. A Gulág dokumentumdráma, a Tiszaladányi jeremiád, az Egy huszadik századi krónikás ének az ötvenhatban kivégzett református lelkészről, Gulyás Lajosról, a Karácsony színpad együtteseivel.

D

Az említett előadások, mind sikeresek voltak és sorozatban kerültek a közönség elé. Az utolsókról már videó felvétel is készült meg DVD, és egyik-másik tán még a You-tubera is felkerült., de valamennyi megjelent nyomtatásban, kötetekben. Ezeknek utána lehet nézni.

Tudod, szerettem szerkeszteni, szerettem dramatizálni. Míg dolgoztam a műveken, ahogy emlékszem, jól éreztem magam. És a rendezés során is. Látom az együttesemet Debrecenben, a diákokból és tanárokból kovácsolódott csapatot, a József Attila Irodalmi Színpad társaságát. Familiáris kapcsolat alakult ki köztünk, ami később barátiává vált. Aki még él, az is öreg, de ha találkozunk, melegítjük egymást. És a budapesti vári színpadosok, a mérnökhallgatók, mekkora sikereket éltünk meg! Máig összejárunk, ha tehetjük. Ők kezdeményezték társaságunkat, a Kuckót is. És a főiskolásaim, a kőrösi tanítóképzőből! Ők voltak a Karácsony Sándor Színpad. Több szereposztásban több száz fölötti fellépésünk volt a Kárpát-

medencében. É milyen fontos üzeneteket közvetítettünk! Mindig sistergett a nézőtér a fűtöttségtől.

V

Tiborom, Détém, te tényleg nagyon hasznos életet éltél.

D

És akkor ne feledkezzünk meg az önálló estjeimről, meg az újabbakról, amikor ketten állunk a közönség elé. És valahogy úgy alakult, hogy mindig egy tanítvány-baráttal. Név szerint is mondom, Cserna Csabával, Gáll Károllyal, Mohai Gáborral.

Sokáig nem hittem magamról, hogy egy vagy két óra hosszán át egymagamban is le tudom kötni a hallgatóság figyelmét – s most a szóló estjeimre gondolok: Az öreg ácsot palira vették, Most a harang égen lóg, És ki az a Pá És csak a legemlékezetesebbeket említettem. Elmúltam hatvan éves, amikor először álltam egymagamban a közönség elé. S teszem máig magamban vagy másodmagammal.

V

A talentumosztó íráskészséggel is megáldott.

D

Igen, de csak olyan jellegűvel; legyek képes a történéseket, a velem kapcsolatosakat meg az érzéseimet lehetőleg pontosan, a valóságot nem regényesítve rögzíteni. Már diákkoromban is vezettem naplót, már fiatalabb koromban is szerettem írásban megfogalmazni a munkámmal kapcsolatos gondolataimat. A műelemzéseim az élményközpontú irodalmi neveléssel kapcsolatosan, meg az „életrajzi regényeim” végül is ebből a készletéből fakadtak. Felmértem, mi telik tőlem, és sohse ostromoltam az írásművészetet. Nem akartam sem novellista, sem regényíró lenni. Publicista lehettem volna, de erre meg annakidején nem gondoltam. Egyébként 25-ben rögzítem a fontosabbnak tartott könyveimet. S a több száz tanulmány, kritika, nyilatkozat, interjú!

V

Nemcsak az életed, de azzal együtt az életműved is, lévén 89 éves, immár mögéd került. Mintha fő feladatodnak immár a betakarítást tartanád. Az öt illetve a hat életrajzi könyveddel, ezt ugyan már régebben elkezdted, de akkor még más jellegű művek is kibuktak belőled. Most meg! Az ötből illetve a hatból

összeszerkeszteni egy újabbat, ezekből is kiemelni a lényegét, hogy nagyobb megerőltetés nélkül eljusson az olvasóhoz, ahogy te szeretnéd, elsősorban a pedagógus-olvasóhoz, mintha erre készülnél. De hát mi volna ez a lényeg, amiről úgy gondolsz, hogy annak ismerete, vagy-és megtapasztalása, az utánad jövőknek is fontos lehetne.

D

Nemcsak regényből, de életrajzból is lehet tanulni. Akkor persze, ha követhetően, nem nehézkesen, szóval olvasmányosan van az említett élet megírva, a mi esetünkben a hat könyvből, egy hetedikbe rakva. És én úgy gondolom, hogy a mi életünk - feleségem és én csaknem 70 éve élünk együtt jóban-rosszban, családban és szakmai közelségben, pedagógus pályán vagy közelében - telve van olyan történésekkel, melyek magukban hordják a tanulságot. Sikerült 67 évet egymással leélnünk úgy, hogy közben életről, családról, politikáról, pedagógiáról, hangsúlyozottan a reformpedagógiáról, hasonlóképpen gondolkodtunk.

V

Emelnék ki most a pedagógiát.

D

Életemnek három nagy korszaka volt, melyekben a pedagógia gyakorlásának a közelébe kerülhettem, kerülhettünk, melyekből aztán tanulhattam, tanulhattunk, s új felismerésekre lehetett szert tenni.

Az első korszak 1952-1966

Debreceni létezésünk korszaka. Tanítunk Debrecenben, két különböző gimnáziumban. Jómagam mellette olyan színpadi közösséget hozok létre, amely az idők során, 1957-től kezdődően, városi és országos jelentőségűvé növi ki magát. A feleségem is tagja a színpadnak, egyszersmind rendezője is a saját gimnáziumi irodalmi színpadának.

Második korszak: 1967-1989

Budapesten a Népművelési Intézetben többek között a gyermek és diákszínjátszás hogyanjával foglalkozom, s azt hangsúlyozom, hogy ez az órán kívüli művészeti tevékenység az iskolai nevelés meghatározó része, illetve az kellene, hogy legyen. Közben kísérletezem a drámapedagógiával, kurzusokat vezetek és

megírom a tapasztalataimat. Meggyőződéssel vallom, hogy a drámapedagógiával olyan módszer birtokába jutottunk, mellyel kreatívan gondolkodó polgárt tudunk nevelni. A feleségem általános iskolában kísérletezik ugyanezzel.

Miután hatvan évesen nyugdíjba küldenek, megalapítom a Magyar Drámapedagógiai Társaságot, melynek öt évig elnöke vagyok, s létrehozom a Drámapedagógiai Magazin című folyóiratot.. Közben egyetemi színpadon – ez a Vári színpad és a Szószínház - színjátékokat rendezek, és a próbafolyamatba beépítem a drámapedagógiát. És folyamatosan publikálok.

Harmadik korszak: 1990- 2013

Nagykőrösön, immár nyugdíjasként tanítok drámapedagógiát és foglalkozom az élményközpontú irodalmi neveléssel, s emellett megalapítom a Karácsony Sándor Színpadot, s nagyhatású közéleti fontosságú színjátékokkal huszonhárom éven át bejárjuk a Kárpát-medencét és a nyugati szórvány-magyar helyeket.

A három korszakot egyben látva, elmondhatom hogy nem adtam ocsmány módon a szolga ostobát, és úgy tűnik, tudtam, mi a dolgom a hazában, a változó és gerinchajlító politikai változások között. A feleségemmel el-elmondjuk – egyetemi házasság – szép család kerekedett körénk. Két gyerekünk él körülöttünk, aztán három unoka és hét dédunoka.

Úgy gondolom, az „életkönyv”, amit megírnék, és közreadnék, hordozna némi megszívlelendő tanulságot az értő és kíváncsi olvasónak, a szakma-közelinek meg különösképpen.

V

Megkérdezhetem-e, hogy mi a véleményed napjaink oktatási-nevelési irányításáról?

D

Nem tették lehetővé, hogy az utóbbi években, akár kurta időre is, élmény-közelbe kerüljek. Pedagógusok szakmai társágába sem hívtak senki, hogy beszélgethessünk. Olvasni ezekről meg nem akartam. Miután 85 éves koromban abbahagytam a főiskolai tanítást, kezdett nem érdekelni, hogy mi történik az iskolákban. Ami információ eljutott hozzám, a pedagógus lányom, tanár és iskolaigazgató barátaim révén, azoktól nem dobódtam fel, sőt.

Az internetes naplómiban meg is írtam: Maga ellen dolgozik az oktatásirányítás, ha nem a nevelést állítja a középpontba, és versenyistállót csinál az iskolából. Meg kell fizetni a jó pedagógust, és szabadságot kell neki adni. Az osztálylétszámot limitálni kellene 25 főnél. A jó eredmény érdekében a pedagógusok óraszámát ésszerű nem növelni, ám bölcs dolog csökkenteni. Akként gondolom: Karácsony Sándor, s más reformpedagógusok munkásságát tanulmányozni kellene. Lehetne tanulni Karácsony Sándortól egy s mást a mellérendelésről, a tanár-diák viszonyról, arról, hogy a pedagógusság szolgálat. A drámapedagógia gyakorlati ismeretének elsajátítását pedig kötelezővé tenném.

V

Miként vélekedsz a barátságról?

D

Életmentő. Meggyőződésem, hogy e nélkül élni sem lehet, vagy ha igen, csak magányosan. Minket mindig körülvettek a barátok, s mindig igyekeztünk, hogy körülvegyenek. A már lassan híressé váló Kuckó, a maga csaknem ötven tagjával, nem más, mint különböző baráti kapcsolatok szövődménye. S minél inkább idősödik az ember, kipottyanyván a munkakörből, egyre fontosabbá válik a másik kör, a baráti. És persze a barát.

V

Ha óvatosan is fogalmazok, miszerint kevesebb idő van előtted, mint mögötted, a kérdésem mégis csak arra vonatkozna: mint éled meg, hogy el kell menni, itt hagyva ezt a szép világot.

D

Halnak az emberek körülöttem, tanítványaim is már, meg nálam fiatalabb barátok. Mikor erről olvasok, pocsékul érzem magam, gyomoridegesség gyötör. Már akkor is, amikor kiszámíthatatlan kimenetelű betegségről hallok. Félek elolvasni Esterházy Péter legutolsó könyvét.

Mindazonáltal mi mást tehetnék, tudomásul veszem, hogy meg kell halni, s úgy próbálom a közérzetemet s alkotó kedvemet szinten tartani, hogy beszélek a szükségszerűről. És még műsorokat, előadásokat is készítek erről.. Sokan megrónak, mondván, mért emlegetem azt, ami úgyis eljön. Mint annyian,

én is szeretnék hinni a folytatásban. Jó volna azonban tudni is valamit az odaátról.

V

Mért dolgozol még mindig?

D

Hogy könnyebb legyen meghalni: Azzal a tudattal menjek el, hogy megtettem mindent, ami tőlem tellett.

De azért kint függ a falon:

Áprily Lajos: Imádság

*Adj Istenem, bölcsességet,
vágyaimnak csendességet,
illedelmes öregséget
s könnyű véget, könnyű véget.*